

Peščenik (Koprivnica), *Peščeno* (Zlatar), u PGZ razumljivo: *Peščanka*, *Peščanska*, *Peščenica*, *Peščenica stara*, ali *Stara Peščenica*. Prije novosadskoga pravopisa dio Zagreba često se pisao *Peščenica*, P. Skok u Etimologijskom rječniku ima *peščen* i *Peščak*, toponim u Žumberku, ali ako uzmemo u obzir etimologiju i suvremene morfonološke odnose, i to da u HIM ima *Pješčanica* (Vrginmost) i *Pješčani Zatonj* (Virovitica), mogli bismo ostati kod *Pešč-*.

Mislim da je bilo korisno pozabaviti se ovim problemom jer smo nakon opširnijega razmatranja došli do jasnih zaključaka, koji se sažeto mogu izreći ovako:

Kajkavsko se *č* u vlastitih imenica upotrebljava u književnom jeziku onako kako bi bilo u štokavskom određeno po etimologiji ili formalno, ne dirajući u ono što je potpuno ustaljeno (završno -ic u prezimenima, imenima mjesta i dr.). U nejasnim slučajevima ili ozbiljnim kolebanjima po dogovoru. Jer već je krajnje vrijeme da ustalimo lik imena naših toponima, pogotovu naseljenih mjesta.

FONOLOŠKA I MORFOLOŠKA UVJETOVANOST TVORBE ETNIKA SUFIKSOM -ANAC

Živko Bjelanović

I.

Između nekoliko danas produktivnih sufiksa za tvorbu etnika morfem -anac više od ostalih pretendira na to da svojom frekvencijom smanji čestotu uporabe konkurentnih tvorbenih jedinica i broj tvorbenih osnova s kojima one tvore izvedenice u ovom semantičkom (pot)polju. Naša normativna jezična znanost, međutim, odavno mu nije sklona. Tako je V. Rožić¹ prije sedamdesetak godina pravilnim izvedenicama smatrao samo: Belžanin (i Belgijac), Čiljanin, Korzičanin, Kubljanin, Perujac, Perzijac, Portoričanin, Sicilac, Sparćanin, Trojanin . . . , a kasnije je D. Boranić² sve ove (i mnoge druge) primjere i pravopisno normirao tek ponegdje odstupajući od Rožićeve preporuke.

Prvi kodifikatorski zahvati u ovu onomastičku kategoriju riječi do te su mjere utjecali na kasnija normativna opredjeljenja lingvisti da se i u priruč-

¹ Mjesne vlastite imenice za čeljad i pridjevi od mjesnih imenica u hrvatskom jeziku, Rad JAZU, 162, Zagreb, 1905.

² Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika, 3. izd., Zagreb, 1926.

nicima kojima se i danas služimo mogu naći suviše gramatički stilizirani oblici kao:³ Afričanin, Amèričanin, Čilènac, Konžanin, Màočanin, Tanganjičanin, Tožanin itd.

Da ne bih suviše opteretio ovaj pristup problemu podacima i komentarima, navest ću samo da su i pisci gramatika tvorbi etnika sufiksom -anac prilazili na isti način: smatrali su tvorbe sufiksom -anin⁴ i -ac pravilnijima i normirali izvedenice tipa *Austrijánac* tek kad drugih tvorbi nije bilo ili ih nije moglo biti.

Na ovakav stav lingvista prema tvorbi formantom -anac utjecala su, po mojoj ocjeni, dva faktora: 1. tumačenje da -anac nije organski samostalan sufiks već aglutinat talijanskog (latinskog) -an(o) i našeg -ac,⁵ odnosno od morfémā -(j)anin i -ac kombiniran nov tvorbeni element⁶ i 2. uvjerenje da je tvorba sufiksom -anac geografski ograničena samo na jugoistočno područje hrvatskog ili srpskog jezika odakle se zbog izvanjezičnih razloga (uglavnom migracionim pokretima stanovništva) ubrzano širi (la).⁷

Iako se u navedenim interpretacijama nalazi mnogo istine, ipak treba kazati da je bavljenje na ovakav način ovom tvorbenom jedinicom više dijakronijska opterećenost strukturom i porijeklom morfema, a manje sinkronijska zaokupljenost njegovom funkcijom unutar sustava jezičnih elemenata. Pokušat ću stoga da problemu tvorbe sufiksom -anac pridem malo drugačije, tj. da prije svega u jezičnim razlozima fonološke i morfološke prirode iznađem uzrok sve učestalijoj pojavi modela *tvorbena osnova* + -anac → *etnik*.

II.

Suvremena jezična znanost, doduše, priznaje pravilnost tvorbama po ovom modelu kada su u pitanju osnove stranog porijekla. Iako nema potrebe da se zadržavamo na problemima koji nisu sporni, neće biti suvišno ako navedem da sam u leksikografskim i pravopisnim priručnicima⁸ našao (samo) trideset i četiri izvedenice tipa *Afrikánac*, *Amerikánac*, *Belgijánac*, *Budimpeštánac*, *Burmánac*, *Čadanac*, *Čileánac*, *Kambodžánac* . . . Mogli bismo na

³ (Veliki) Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, Zagreb–Novi Sad, 1960, dalje VP. S. Pavešić, Jezični savjetnik s gramatikom, Zagreb, 1971, dalje JS.

⁴ Radi se o sufiksu ispred kojega se događaju glasovne promjene. U dosadašnjoj jezičnoj literaturi pretežno je navođen kao -(j)anin.

⁵ P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1971, s. v. -an².

⁶ M. Stevanović, Savremeni srpskohrvatski jezik, Beograd, 1970, str. 521.

⁷ J. Smodlaka, Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije, Split, 1950, str. 132.

M. Pešikan, O građenju imena stanovnika u odnosu na imena zemalja i mesta, Naš jezik, n. s., knj. IX, str. 203.

⁸ VP, JS, Rožić, o. c., Boranić, o. c., Broz–Iveković, Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb, 1901, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, A–2. Velim, izdanje JAZU, Zagreb, 1882, dalje AR, Belić, Pravopis srpskohrvatskog jezika, Beograd, 1950, Pravopisni priručnik, Sarajevo, 1972, a pregledao sam i Nolitovo fototipsko izdanje Vukova rječnika iz 1852.

temelju takva podatka posumnjati u tvrdnju o produktivnosti sufiksa -anac i u ovoj kategoriji tvorbe kad ne bih sliku upotpunio podatkom da sam u istim izvorima, pri istim kriterijima odabira⁹ našao stotinu i osam izvedenica tipa *Abesínac*, *Akviléjac Anadolac*, *Alžírac* i pedeset i šest tipa *Arábljanin*, *Aténjanin*, *Càrigradanin* . . . Ovi jednostavni broječani odnosi (108 -(a)e: 56 -anin: 34 -anac) znače nešto čak ako se zadovoljimo samo konstatacijom da broj izvedenica trećeg po produktivnosti sufiksa nije malen, barem relativno.

Ta ista znanost, koja ne osporava tvorbu ovim morfemom s osnovama stranog porijekla, sumnja, najblaže rečeno, u potrebu da se u tvorbi s domaćim osnovama pored već postojećih formanata nađe još jedan. Mislim da u tome nema pravo. Jer, oni isti fonološki i morfološki razlozi koji morfemu -anac otvaraju prostor za tvorbu s jednom vrstom osnova imaju tvoračku snagu podjednakov intenziteta i kad se radi o osnovama druge prirode.

Ovu tvrdnju ne mogu dokazati primjerima iz pravopisnih i leksikoloških priručnika. Štaviše, ono malo izvedenica koje sam našao u JS i VP (*Čazmánac*, *Gradišćanac* prema Gradišće, *Jaskánac* prema Jaska, *Piroćánac* pored Piroćanin, *Skopljánac* pored Skopljak, *Srbijánac*, *Stubičánac* pored Stubičanin, *Vranjánac* i *Vrapčánac* prema Vrapče¹⁰) gotovo je zanemarljiva veličina u odnosu na broj etnika izvedenih drugim sufiksima. A izneverilo me i očekivanje da se u AR među nekoliko stotina tisuća riječi, koje uz to nisu birane po zahtjevima jezične norme, može naći mnoštvo etnika izvedenih sufiksom -anac. A našao sam ih samo osamnaest:¹¹ *Bajinobaštánac* prema Bájina Bášta, *Gradiškanac* i *Gradišćanac* pored Gradišćanin, *Grčánac* prema Gřk, *Igrošánac* prema Igroš, *Kanižanac* prema Kan(j)iza, *Kaštelánac* pored Kaštelanin, *Kršljanac* prema Křšlja, *Molvánac* prema Molve, *Otoćánac* prema Otok, *Pećánac* prema Pěć, *Planjánac* (kao prezime) prema Plana, *Požezánac* pored Požezanin, *Preveštánac* prema Prevešt, *Primišljanac* prema Primišlje, *Ravništanac* prema Ravnište, *Rekanac* prema Reka i *Šuljmánac* prema Šuljam.

Potvrde, dakle, treba tražiti drugdje jer u kategoriji riječi kojima narod naziva ljude prema mjestu, kraju i zemlji odakle su nema podudarnosti između žive jezične uporabe na jednoj i slike, na drugoj strani, kakvu nalazimo u normativnim (i ostalim) jezičnim priručnicima. Pa i mnogobrojni primjeri

---

⁹ Pri izboru rukovodio sam se pored ostalih i ovim načelima: 1. Samo živa uporaba (zato nisu brojeni jezično mogući i nekad upotrebljavani oblici) i 2. Ako se za naziv ljudi po mjesnoj indikaciji susreću dva (tri) oblika nejednake frekvencije, računao sam samo onaj koji je apsolutno frekventniji.

¹⁰ U Pravopisnom priručniku (o. c.) i etnik *Pećanac* (pored Pećanin) i u Beličevu Pravopisu (o. c.) *Gradišćanac* i Gradišćanin prema Gradišće.

¹¹ Već spomenutim kriterijima pri izboru dodajem još jedno ograničenje: naveden je samo onaj etnik za koji se u *Imeniku mesta u Jugoslaviji*, Beograd, 1973, može naći topnim od kojeg je izveden.

izvođenja sufiksom -anac koje sam našao u jezičnim raspravama¹² i dnevnom tisku,¹³ čuo u nevezanim razgovorima¹⁴ ili prikupio u govorima Bukovice¹⁵ još uvijek su samo indikator da je zbog zabrinjavajuće malog broja etnika u leksikološkim priručnicima tvorba te vrste izvedenica sasvim nejasna i da taj ograničeni broj koji se neprestano prenosi(o) iz rječnika u rječnik treba korigirati u mnogim detaljima.¹⁶

Nije zadatak ovoga članka da odgovori na pitanje zašto je upravo u kategoriji u kojoj bi podudarnost između pojave i norme trebalo da bude izražena u vrlo visokom stupnju toliki raskorak između stanja kakvo nalazimo u govorima i onog u leksikološkim radovima. Ipak bih kao glavno htio istaknuti da je jezična znanost obraćala tako malo pažnje procesima u tvorbi etnika, da se zadovoljavala ograničenim brojem primjera, uglavnom izvedenica od poznatijih toponima i da je, određujući normu prema standardnim, odavno poznatim modelima, osporavala pravilnost novijim tvorbama, među kojima tvorbu sufiksom -anac u prvom redu. Ne bi trebalo zamjerati samo gramatičarima što su za primjere tvorbi sufiskom -anac (uglavnom) navodili izvedenice

---

¹² Smodlaka je dosad najjasnije upozorio na čestotu javljanja etnika izvedenih sufiksom -anac i mnogobrojnim primjerima dokazao da uz nove postoje i stariji oblici, tj. izvedenice na -anin, o. c., str. 132/3.

U dijalektološkom radu R. Simića Levački govor (Srpski dijalektološki zbornik, knj. XIX, str. 507) od sedamdesetak primjera samo njih devet ima oblik etnika na -anac. Iako Levač pripada govorima za koje su Smodlaka i Pešikan ustvrdili da su izvor tvorbi ovoga tipa, suprotno očekivanju slika nije nimalo drugačija od one kakvu nalazimo u novoštokavskim, ikavskim i (i)jekavskim, govorima u Hrvatskoj.

Ostale primjere vidi u bilješkama 16 i 28.

¹³ »Već na početku akcije ... uključili su se i mnogi od 2800 Benkovčanaca«, Vjesnik 26. 12. 1973, str. 11.

»Ovih dana Biovičanci (tj. ljudi iz Biovičina Sela) u velikom broju rade na kopanju temelja za zgradu«, Borba 5. 8. 1973, 14.

»Gradnja triju industrijskih pogona u kojima će se zaposliti oko 400 Bukovčanaca ostvarit će ...«, Vjesnik 18. 12. 1973, 14.

»Struja će na ta dva otoka stići 1. svibnja i tada će Žirjani i Kaprijanci (tj. ljudi iz Kaprija) ponuditi posjetiocima ...«, Vjesnik 9. 2. 1972, 10.

Neretljanci igraju sebe, a Dubrovčani pomažu«, Studio broj 531, str. 26.

»Galovčanac M. N. (tj. M. N. iz Galovca) uhvatio je ...«, Slobodna Dalmacija 14.6. 1974, 4.

¹⁴ Od svojih đaka, prijatelja, znanaca ... doznao sam da je čovjek iz Brloga, Goriša, Kaštela, Kostajnic, Skradina, Stanišića, Šopota, Vodića, Vojnića i Zlarina - *Brložanac*, *Gorišanac*, *Kaštelanac*, *Kostajn(i)ćanac*, *Skradinjanac*, *Stanišićanac*, *Sopocćanac*, *Vodićanac*, *Vojnićanac* i *Zlarinjanac*, ali znam isto tako da pored tih postoje (ne za sve primjere) i naporedni oblici sa -anin, prema Vodicama, Skradinu i Zlarinu čak i češći.

¹⁵ Prikupio sam građu za tvorbu etnika i kjetika prema nazivima mjesta Bukovice i od 65 toponima njih četrdeset tvore etnike sufiksom -anac u jd., od toga njih dvadesetak ima za jd. i naporedne -anin oblike. Evo i nekoliko primjera: *Prkljanac* — *Prkljanci* prema *Piklje*, *Brgudanac* — *Brgudani* i *Brgudanci* prema *Brgūd*, *Bulićanac* — *Bulićani* i *Bulićanci* prema *Bülic*, *Gorićanac* — *Gorićani* prema *Görice*, *Karinjanac* i *Karinjanin* — *Karinjani* prema *Kärin*, *Krupljanac* i *Krūpljanin* — *Krūpljani* prema *Krūpa*, *Bukovčanin* i *Bukovćanac* — *Bukovćani* (rjeđe *Bukovćanci*), *Đevrščanin* i *Đevrščanac* — *Đevrščani* prema *Đevrske*, itd.

¹⁶ Na to upozoravaju i dva novija rada u Jeziku (godšte XXI, str. 52—56. i 56—57) u kojima S. Težak i M. Lončarić tvrde da je čovjek iz Krašića *Krašićanac*, iz Draganića *Draganićanac* te iz Koprivnice *Koprivnićanac*, a ne Krašićanin, Draganićanin i Koprivnićanin, kako stoji u Pravopisu (VP).

sa stranom osnovom jer su u nedostatku novije dijalektološke građe postupali sasvim u skladu s izvorima prema kojima se morala uobličavati jezična norma.¹⁷

III.

Produktivnost tvorbe formantom -anac teško je dokazivati empirijski jer bi za takav postupak bila potrebna stručno prikupljena dijalektološka građa kakve, na žalost, nemamo, pogotovo za stanje na sinkronijskom planu. Ono malo primjera koje sam naveo u ovom članku samo je upozorenje da je jedan proces prešao svoju početnu fazu. Razloge i potvrde još jednom načinu tvorbe etnika treba zato tražiti samo u slabostima već postojećih tvorbi, i to prije svega u slabostima süfiksā iz istog semantičkog (pot)polja.¹⁸

Sufiks -anin, taj naš dosad nesumnjivo najproduktivniji elemenat za tvorbu etnika, ima slabosti i u »početnoj« i u »završnoj« sekvenciji, tj. i u dijelu kojim stupa u vezu s proizvodnom osnovom i u dočetu kojim uz paradigmatske odnose izražava i opozicije po rodu i broju.

Prva od dvije slabosti dobro je poznata: ne radi se samo o tome da se na granici morfema i osnove mijenja (procesom jotacije i epenteze) i osnova i morfem i tako stvara kakva teška suglasnička skupina¹⁹ nego se ili stvaraju homofonijski oblici²⁰ ili se zbog daljih glasovnih promjena osnova do te mjere deformira da identifikacija sadržaja samo signalima izvedenice postaje nemoguća.²¹ Osim toga, zbog promjena u glasovnoj strukturi nije uvijek lako

¹⁷ Težak-Babić. Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika, Zagreb, 1966, str. 131. Brabec-Hraste-Zivković, Gramatika hrvatskosrpskog jezika, Zagreb, 1966, str. 169. M. Stevanović, o. c., str. 521.

¹⁸ Ovakav bi postupak u metodologiji jezičnog istraživanja E. A. Zemskaja (Sovremenyj russkij jazyk, Slovoobrazovanie, Moskva, 1973, str. 209) nazvala eksperimentalnim i sinkronijskim.

¹⁹ Silbljanin (:Silba), Prespljanin (:Prespa), Trojstvljanin (:Trojstvo, Rožić), ali se teško će obično izbjegavaju: 1. uklanjanjem jednog suglasnika (Budljanin, Neretljanin, Kastljanin), 2. redukcijom epenteze (Mačvanin), 3. interfiksacijom (Pitovljanin od Pitve, Smodlaka) ili 4. kakvom rijetkom tvorbom (Lokvarac). Od svih ovih načina tvorba morfemom -anac najbliža je procesima koji se u tvorbi etnika ostvaruju u granicama jezičnih zakona, dakako regularnih: *Molvanac* (:Molve), *Čazmanac* (:Čazma), *Bjeloorčvanac* (:Bijela Crkva), *Trojstvanac* (:Trojstvo, Boranić) ...

²⁰ Oblik *Kraljevčanin* označuje stanovnike mjesta: *Kraljevac*, *Kraljevec*, *Kraljevci* i *Kraljeвица*, a oblik *Gradišćanin* može značiti ne samo *stanovnik Gradišća* i *Gradišta* već zbog male razlikovne vrijednosti *ć/č* i *stanovnik Gradiškē*. Kad se zanemare prozodemi, slično je i s izvedenicama: *Sušćanin* (:Sušak, Susak, Sušac i Sušci), *Gračanin* (:Gradac i Gračac), itd. Ponegdje se homofonijske nedoumice uklanjaju jotacijom: *Pazarišćanin* (:Pazarište), *Vardišćanin* (:Vardište), *Rastišćanin* (:Rastište) ... Kako ispred sufiksa -anin po pravilu *d* → (postaje) *đ*, *t* → *ć*, to bi ovakve tvorbe bile manje pravilne od tvorbi tipa *Gradišćanac*, *Gradišćanac* i *Gradišćanac*, ako se oblici ovakvih izvođenja alternativno nalaze u uporabi.

²¹ Najbolji su primjeri za to: *Měćanin*, *Krščćanin*, *Liščćanin*, *Jáčćanin*, *Plješćanin*, *Trščćanin*, *Tjšććanin*, *Briščćanin*, *Blaććanin*, *Livaććanin* (AR), i *Ruščćanin* (AR). A u ovim oblicima treba prepoznati stanovnike mjestā: *Měđak*, *Krščćac*, *Lisac*, *Jžććak*, *Plješćesko*, *Tržććac*; *Tijesno*; *Brist*, *Blatci*, *Livadak* i *Ruščćska*.

odrediti granicu među dijelovima izvedene riječi. A granica je toliko obavijesna da je bez nje vrlo teško utvrditi na što se odnosi sadržaj izražen tvorbenim morfemom,²² ako u kontekstu nema dodatnih informacija. Budući da te promjene imaju u tvorbi samo sekundarnu ulogu,²³ jer su asemantičke prirode, javlja se tendencija da se uvijek kad to zahtijeva potreba za tvorbenom jasnoćom tvorbe s promjenama zamijene tvorbama bez promjena.

Druga nepodesnost sufiksa -anin nije samo fonološke već je i fonološke i morfološke prirode. U etnonimskoj izvedenici fonem na apsolutnom kraju (tj. *n*) vrlo je labilan, artikulacijski neizražajan. Labilnost je uvjetovana ne toliko općom zakonitosti prema kojoj su suglasnici više od samoglasnika izvrgnuti na kraju riječi kvarenju i elizijama koliko zbog artikulacije identičnog fonema u susjednom (pretposljednem) slogu. A približene artikulacije bitno smanjuju ekspresivnu vrijednost i morfema -anin i izvedenice tim morfemom u cjelini.

Za problem o kojem pišem još je značajnija osobina da se opozicija *jd. : mn.* etnika izvedenih ovim formantom izražavaju na poseban način. Ovdje, naime, ne vrijedi morfološki zakon da prema 0 (nultom) morfemu iz *nom. jd.* stoji morfem *i* u *nom. mn.* (*domaćin-0 : domaćin-i*) već se množina morfološki izvodi oduzimanjem (a ne dodavanjem) fonemske supstancije (*Splićani/n - - Splićani*). Ta se morfološka neprilagođenost sustavu hrvatskog jezika izbjegava u govorima na dva načina: 1. Tvorbom etnika s djelomičnom desufiksacijom, odnosno regresivnom tvorbom jednine prema množini²⁴ i 2. Sve učestalijom zamjenom dočelnog -in ekspresivnijim -ac, tj. stvaranjem tvorbenog formata -anac.

Prva je pojava vrlo rasprostranjena na području svih naših dijalekata²⁵ i ne susreće se samo u etnika (Tovarničan – Tovarničani prema Tovarnik, Bunarčan – Bunarčani prema Živi Bunari, Ličan – Ličani prema Lič, Oravčan –

---

²² U AR s. v. Rupljanin i Rupljankuša stoji objašnjenje da se radi o stanovniku, odnosno o stanovnici Ruplja (*nom. Ruplje*). Kako su leksičke jedinice popraćene Ardalićevim tekstom iz Zbornika za nar. život i običaje, knj. XXV, sv. 1, str. 189. izvedenice označuju samo stanovnika i stanovnicu Rûpâ, sela u Bukovici. Dijelovi izvedenice nisu Ruplj- i -anin već Rup- i -ljanin.

²³ E. A. Zemskaja, o. c., str. 110/111.

²⁴ Evo i primjera: Zbog morfološke asimetrije čuju se pored oblika Avarin, Bugarin, Arapin, Tatarin, Cincarin, Ciganin ... i oblici koji prema množini Avari, Bugari, Arapi, Tatari, Cigani ... stoje u odnosu kao gospodar-0 — gospodar-i.

²⁵ Kako navodi A. K. Smoljskaja (Slovoobrazovanje v slavjanskijh jazykah, Odesa, 1971, str. 30, 31, 47, 48. i 51) istu pojavu nalazimo u ukrajinskim dijalektima te u slovenskom, češkom, slovačkom i poljskom jeziku.

I u Sekereša (Govor Vuke i okolnih sela. Zbornik za filologiju i lingvistiku, XII/2, Novi Sad, 1970, str. 232) nalazimo primjere ili samo s redukcijom: Đakovčan, Šodolovčan, Osječan ili s dvostrukošću: Punítovčan(in), Józipovčan(in) i Poganovčan(in).

Mladi Zagrepčan ... iskoristio je priliku i osvojio prvu etapu ...», Vjesnik 27. 6. 1974, 8. ... kada su počele stizati vijesti da je i u kom drugom mjestu uhapšen koji Moravčan, počela je panika«, Vjesnik 22. 5. 1973, 10.

Oravčani prema Oravac i Oravica, Jadreškān – Jadreškāni prema Jadreški, Karo(j)bjān – Karo(j)bjāni prema Karōjba, Kōstaj(n)ičan – Kōstaj(n)ičani prema Kōstajnica, itd.) i s tim u vezi patronimika po mjesnoj indikaciji (Kaštelan, Modrušan. Stubičan, Bobovčan, Labinjan, Mitrovčan, Valpovčan, Seljan...) nego i u apelativa etnonimske vrijednosti ili etnonimskog oblika.²⁶

Drugo je pojavi areal za sada teško odrediti. Izvjesno je samo da je u Hrvatskoj češća u novoštokavskim govorima po Dalmaciji i Lici. Važnija je, međutim, konstatacija da se tvorbe morfemom -anac pretežnije susreću u jednini. Imamo stoga u govorima vrlo složene odnose, a najzanimljivija je pojava da se oblici etnika u jednini tvore jednim,²⁷ a u množini drugim sufiksom.²⁸ Sa sigurnošću tvrdim da u Bukovici²⁹ prema izvedenicama s formantom -ani (dakle u nom. mn.) stoje u jd. kao opozicije ili dvostruki oblici, oni na -anac i oni na -anin, ili samo noviji oblici, kako oblike na -anac naziva Smodlaka.³⁰

Razumljivo je zašto je to tako: dvije glavne nepodesnosti završnog dijela sufiksa -anin, tj. smanjena izgovorna jasnoća posljednjeg, obavijesno vrlo relevantnog fonema i pojava homofonijskih slogova³¹ susreću se samo u jednini. Hoću da istaknem ne toliko da tvorba sufiksom -anac ima u govorima prilično zamršenu sliku, kojoj se kao rezultat ipak mogu nazreti vrlo jasne konture, koliko da je proces izazvan neprilagođenošću modela fleksije etnika na -anin strukturnim zakonitostima hrvatskog jezika.

²⁶ Npr.: ukućan, seljan, goran, čoban ... Pojavu poznaju i govori istočne Hercegovine, vidi A. Peco, Govor istočne Hercegovine, Srpski dijalektološki zbornik, knj. 14, Beograd, 1964, str. 112.

²⁷ Pod pretpostavkom da se pri opisu formant ne dijeli posebno na tvorbeni, a posebno na gramatički (oblički) morfem.

²⁸ *Ljubčānac* — Ljūpčani prema Ljūbač, *Ražančānac* — Ražančani prema Ražanac, *Kruševljānac* — Krūševljani i *Kruševljānci* (»Pridražani, Karinjani, Kruševljani i Jeseničani imaju nazive tek za nekoliko ...«), B. Finka, Obalna toponemastika ... Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 6-7, Zagreb, 1960, str. 432, 437. i 445.

»...kako u šali reče jedan *Kruševljanac*, Juru bi trebalo optužiti da uporno i svjesno nastoji Bukovicu istjerati iz Kruševa.« »Pričao nam je Jure još o standardu Kruševljana nekad i danas, o onih 400 Kruševljana u Njemačkoj i Austriji«, Slobodna Dalmacija 7. 6. 1974, 4. »Ne ponovilo se, druže i prijatelju. Bili su se toliko uzjogunili, brate, toliko osilili da me bilo sramota reći da sam *Runovičanac*.« »Zloguka avet ... bila se ubacila i među Runovičane«, Vjesnik 12. 4. 1972, 5.

²⁹ Nekoliko sam primjera već naveo u bilješci 15. Dodajem još samo da od 65 toponima tri toponima izvode etnike s -anac i u jd. i u mn., petnaest s -anac u jd. i -ani i -anci u mn. te dvadeset i jedan s -anac i -anin u jd. i -ani u mn.

³⁰ »... stariji oblici (tj. oni na -anin, Ž. B.) pomalo uzmiču pred novijim nazivima na -anac«, o.c., str. 133.

³¹ Evo i primjera etnika u kojima se jedan homofonijski slog (nестandardno) gubi haplološkim procesom:

»Najveću senzaciju priredio je majstorski kandidat iz Banja Luke ... koji je uspio pobijediti Matulovića ... Matulović je bio premoren, ali to ne umanjuje veliki uspjeh Banja lučana«, Vjesnik 3. 11. 1974, 11.

»Dan posvećen znamenitom Vinkovčanu«, naslov u Vjesniku 7. 9. 1973, 8.

Prema pravopisnom priručniku (o. c.) čovjek iz Zrenjanina je Zrenjanac, a prema VP Zrenjaninac.

Završavajući ovaj odjeljak moram jasno istaknuti da se tvorbe sufiksom -anac u osnovama stranog porijekla javljaju isključivo zbog nepodesnosti onog dijela sufiksa -anin koji izaziva glasovne promjene na završetku leksičkog morfema te da su tvorbe od domaćih osnova tipa *Stubićanac* pretežno izazvane fonološkim i morfološkim slabostima završnog dijela dosad najproduktivnijeg sufiksa. Znači li to da postoje dva morfema -anac? Odgovor na pitanje zahtijevao bi posebnu raspravu.

Drugi po produktivnosti sufiks, sufiks -ac, ne tvori izvedenice od jednosložnih osnova, kako je dobro primijetio D. Boranić.³² Uz ovo već vrlo veliko ograničenje leksičkih morfema s kojima -ac može izvoditi etnike treba dodati još dva: 1. ne javlja se u distribuciji kad osnova završava na samoglasnik ili na nesonantni suglasnik i 2. zbog vrlo velikog broja funkcija u drugim semantičkim poljima ne ostvaruje se tvorba sufiksom -ac i pri optimalnim uvjetima ako bi se etnik oblikom izjednačio s riječju drugačijeg značenja.³³ Kako uz to u etnika format teži da s osnovom održava kvantitativnu fonološku ravnotežu, uvjet ekspresivnosti i specijalizirane funkcije, to se ovaj kratki sufiks često zamjenjuje jednoznačnim -čanin³⁴ (u govorima i -čanac): Bjelovarčanin (VP samo Bjelovarac), Valpovčanin (VP samo Valpovac), Đakovčanin prema Đakovo, itd.

U nedostacima jezične naravi ovih dvaju formanata vidim razlog što se u procesu tvorbe etnika počeo sve učestalije javljati sufiks -anac. Pogrešno bi bilo tvrditi da će prisutnost nove tvorbene jedinice (koja i sama ima slabosti³⁵) riješiti sve jezične nesavršenosti već postojećih formanata i da će aktivnija uloga jednoga potisnuti iz žive tvorbe ostale formante semantički usmjerene u istom pravcu. Htio sam reći, što sam jasnije mogao: da se u procesu tvorbe etnika sufiksa -anac već odavno javio svojim prednostima pred konkurentima -anin i -ac, da se u govorima susreće u novijim tvorbama ili onima koje norma nije mogla ustaliti u »književnijem« liku, da se sasvim učvrstilo u jednini, ali da je analogijom već prodro u pluralne oblike, u različitom intenzitetu od govora do govora.

Drugo je pitanje kako će se jezična znanost normativno odrediti prema ovoj pojavi. Dosada ju je, vidjeli smo, ili prešućivala ili joj odricala, kad je riječ o tvorbama od domaćih osnova, veću ulogu. Činila je to, vjerujem, i zato što proces nekada nije bio dostigao stupanj u kojem bi mogao značiti nešto

³² O. c., str. 65.

³³ Čovjek iz Vělikē Glávě nije Veloglavac već Veloglavčanin, odnosno *Veloglavčanac*.

³⁴ Naša dijakronijska jezična znanost strukturu ovog formanta tumači kao -ac + -(j)anin, odnosno pojavu novih tvorbenih formacija dovodi u vezu s aglutinacijom već postojećih, fonološki kraćih jedinica, P. Skok, o. c., s. v. -ac i *Tvorba imena stanovnika od imena zemalja i oblasti*, Jezik, II, str. 65.

³⁵ Od Panama, Havana i Gana etnici sa sufiksom -anac zvučali bi otprilike onako kao kad bismo čovjeka iz Zrenjanina zvali Zrenjaninjanin.

više (ona starija) i zato što se bez nove dijalekatske građe prekruto držala već ustaljenih oblika (ova novija). Nesumnjivo je, međutim, da bi normativne jezične discipline morale procesima brže priznavati gramatičku pravilnost kad je riječ o kategorijama (a tvorba etnika je prva među njima) u kojima bi jezična pojava trebalo da bude normi norma.³⁶

PONOVNO O POTREBI DJELOMIČNOGA PRILAGOĐIVANJA DIJALEKATSKIH MJESNIH IMENA I PREZIMENA

Danijel Alerić

1. U svom članku *O potrebi djelomičnoga prilagođivanja dijalekatskih mjesnih imena i prezimena*, koji je tiskan u prvom broju ovoga, XXII. godišta časopisa *Jezik*,¹ upozorio sam kako poznato načelo da mjesna imena i etnici i ktetici ulaze u hrvatski književni jezik u onom obliku koji se upotrebljava na području njihova nastanka — nije sretno formulirano. Da ono doista nije sretno formulirano i da ga je bilo potrebno usavršiti, pokazuje činjenica što ga je usporedno sa mnom, ali neovisno o meni pokušao usputno usavršiti Stjepan Babić koji ga je u napomenama *Razlozi za baščanski i baščanski*, objavljenim u istom broju *Jezika*, donio u ovom obliku: »... a načelo je da toponimi, etnici i ktetici ulaze u književni jezik u onom obliku u kojem ga upotrebljavaju sami stanovnici, jasno bez izrazitih dijalekatskih obilježja.« No, šta sve treba razumijevati pod »izrazitim dijalektalnim obilježjima«, iz Babićevih se napomena ne može razabrati.

Ja sam spomenuto načelo pokušao usavršiti samo koliko se ono odnosi na mjesna imena, a kasnije sam, uvidjevši da je problem dijalekatskih mjesnih imena i prezimena zajednički, raspravu proširio i na ta prezimena. Nakon iznošenja svestrane argumentacije zaključio sam da se nameće potreba prihvaćanja ovoga načela: *Mjesna imena i prezimena ulaze u hrvatski književni*

---

³⁶ Nisam se, na žalost, mogao koristiti rezultatima do kojih je u ispitivanju problematike tvorbe etnika došao Franz Görner (*Die Bildung der Ethnika von Ortsnamen im serbo-croatischen Sprachraum*, Berlin, 1963).

¹ U tiskanom sam članku zapazio i jednu zaista neugodnu tiskarsku pogrešku: na str. 13. u 10. redu odozgo stoji: *jer bi to bilo u skladu s njegovom konstrukcijom*, a trebalo je stajati: *jer bi to bilo u skladu s njegovom konstatacijom*. Riječ je, dakle, ne o Ivšičevoj konstrukciji, nego o Ivšičevoj konstataciji.